

УДК 75.051

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2025-5-39>**Микола БОЛЮХ**

викладач кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва навчально-наукового інституту мистецтв, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», вул. Івана Банка, 3, м. Полтава, Україна, 36003

ORCID: 0009-0000-4249-3104

Бібліографічний опис статті: Болюх, М. (2025). Навчання станкової композиції: методика, засоби, навички, необхідні для написання сюжетно-тематичної картини. *Fine Art and Culture Studies*, 5, 306–311, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-5-39>

НАВЧАННЯ СТАНКОВОЇ КОМПОЗИЦІЇ: МЕТОДИКА, ЗАСОБИ, НАВИКИ, НЕОБХІДНІ ДЛЯ НАПИСАННЯ СЮЖЕТНО-ТЕМАТИЧНОЇ КАРТИНИ

Автор досліджує закони композиції в образотворчому мистецтві при створенні сюжетно-тематичної картини, необхідні студентам художніх вишів; засоби композиції, правила, прийоми.

Автор аналізує вимоги при створенні, написанні художньої, сюжетно-тематичної картини: використання формальних засобів (контраст-нюанс, статика-динаміка, метр-ритм, симетрія-асиметрія, світлотіні). В статті розглядається, як використовуючи набуті знання, досягти єдності змісту і форми в станковій композиції, щоби потім вирішувати професійні проблеми в подальшій творчій діяльності.

Автор доводить, що поєднання індивідуального досвіду, професійних знань і творчого підходу дозволить майбутнім художникам досягати значних мистецьких результатів. Розуміючи основні закони композиції, методологію їх використання, молоді художники успішно справлятимуться з творчими завданнями при написанні станкової картини.

Метою статті є аналіз елементів композиції, засобів, прийомів, необхідних при написанні сюжетно-тематичної картини студентами художніх вишів.

Наукова новизна даної статті полягає в синтетичному аналізі основних елементів композиції, прийомів і засобів для створення високоякісних живописних художніх творів молодими митцями.

Використання на практиці набутих знань в галузі станкової композиції дозволить студентам успішно застосовувати прийоми, методи, навички в навчальній і творчій роботі. Вміння студентами враховувати особливості національних традицій дозволить їм в подальшому бути успішними на сучасному арт ринку та створювати яскраві художні твори, які збагатять культуру України.

Ключові слова: живопис, станкова композиція, тема, сюжет, елементи композиції, сюжетно-тематична картина.

Mykola BOLYUKH

Lecturer at the Department of Fine and Decorative and Applied Arts of the Educational and Research Institute of Arts, State Institution "Luhansk Taras Shevchenko National University", 3 Ivan Banka St, Poltava, Ukraine, 36003

ORCID: 0009-0000-4249-3104

To cite this article: Bolyukh, M. (2025). Navchannia stankovoi kompozysii: metodyka, zasoby, navyky, neobkhydni dlia napysannia siuzhetno-tematychnoi kartyny [Teaching easy composition: method, tools, skills necessary for writing a thematic painting]. *Fine Art and Culture Studies*, 5, 306–311, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-5-39>

TEACHING EASY COMPOSITION: METHOD, TOOLS, SKILLS NECESSARY FOR WRITING A THEMATIC PAINTING

The author explores the laws of composition in fine arts when creating a subject-thematic painting, necessary for students of art universities; means of composition, rules, techniques.

The author analyzes the requirements for creating and writing an artistic, subject-thematic painting: the use of formal means (contrast-nuance, statics-dynamics, meter-rhythm, symmetry-asymmetry, chiaroscuro). The article considers how, using the acquired knowledge, to achieve unity of content and form in an easel composition, in order to then solve professional problems in further creative activity.

The author proves that the combination of individual experience, professional knowledge and a creative approach will allow future artists to achieve significant artistic results. Understanding the basic laws of composition, the methodology of their use, young artists will successfully cope with creative tasks when writing an easel painting.

The purpose of the article is to analyze the elements of composition, means, and techniques necessary when writing a plot-thematic painting by students of art universities.

The scientific novelty of this article lies in the synthetic analysis of the main elements of composition, techniques and means for creating high-quality pictorial works of art by young artists.

The practical use of the acquired knowledge in the field of easel composition will allow students to successfully apply techniques, methods, and skills in educational and creative work. The ability of students to take into account the peculiarities of national traditions will allow them to be successful in the modern art market and create bright works of art that will enrich the culture of Ukraine.

Key words: painting, easel composition, theme, plot, elements of composition, plot-thematic painting.

Курс станкової композиції в навчальному процесі на художніх факультетах університетів необхідний для розвитку творчих здібностей студентів, покращенню їх образного мислення, підготовки до самостійної творчої роботи.

Композиція організовує всю структуру художнього твору, надає йому виразної форми, сприяє єдності всіх елементів, досягає підпорядкування елементів один одному задля отримання виразного художнього результату.

Закони композиції, які використовує художник, відображають і узагальнюють явища, закономірності, механізми існуючі в реальному світі.

Композиція структурує внутрішню площину картини, поєднуючи всі елементи зображення в одне ціле, так і взаємовідносини між художнім твором і глядачем. Сама термінологія «композиції», в тому числі, цілісність художнього твору, може мати два акценти: просторовий і змістовний. Композиція означає особливу цілісність твору, що втілює ідею в живописній формі.

К. П. Кудрявцева зазначає, що терміни «композиція» та «компонування» по суті протилежні: компонування – це розміщення на площині певних елементів зображення, механічне поєднання, а композиція – органічна цілісність (Кудрявцева, 2012, с. 99).

Таким чином, композиція – це процес створення мистецького об'єкту, організація елементів на площині, і разом з тим використання засобів для розкриття змісту твору, заснованих на закономірностях і прийомах для досягнення максимально виразного результату. Композиція дозволяє автору організовувати головне і другорядне задля створення художнього твору.

Композиція картини – це організація сюжету на площині при виявленні поставленої теми. Тема, сюжет, формальні елементи зображення

картини досліджуються в процесі створення художнього твору.

Аналізуються такі елементи художнього твору, як симетрія-асиметрія, пропорції, кольорове рішення, масштаб, ритм, перспектива і т.п.

Станкова композиція в навчальному процесі узагальнює такі дисципліни, як історія мистецтва, малюнок, живопис, філософія, основи композиції, естетика.

Знання малюнку, живопису, пластичної анатомії, перспективи дозволяють студенту вільно оперувати на площині всіма формальними засобами композиції. Особливу роль при створенні композиції художнього твору відіграє знання історії мистецтва. При цьому студенти пізнають і розуміють логіку великих майстрів минулого, в тому числі в композиційній побудові.

Таким чином, попередні навчальні дисципліни розвивають композиційне мислення студентів.

Принципи організації зображення в картині

Тема – це те, що характеризує загальний зміст картини. Темати картин можуть бути історичні, побутові, релігійні і будь-які інші прояви людського і суспільного життя. В залежності від мети, яку ставить автор. Одна і та ж тема може мати різне наповнення, наприклад: тема війни, може вирішуватись як героїчно, так і трагічно; як спонукати брати до рук зброю, так бути пацифістською.

Формою розкриття теми є **сюжет**. Схема сюжетної побудови в якомусь сенсі синонімічна поняттю композиції. Саме аналіз побудови сюжету, різноманітні прийоми сюжету і є формою осмислення композиційного рішення живописної станкової картини.

Сюжет може мати різні форми походження: історичну, міфологічну, побутову, фантастичну. Особливістю сюжету в картині є те, що

художник зображує реальні, конкретні речі, які втілюють загальні абстрактні поняття: час, емоції, простір, дію і т.п.

У сюжеті враховуються всі елементи зображення (формат, колір, стилізація) для передачі емоційного ставлення до того, що показує художник: від патетики, захвату – позитиву і до суму, трагізму, відчаю – негативу.

О. В. Полтавець-Гуйда говорить, що навколишній світ розмаїтий і нескінченний, поняття «позитиву» і «негативу» з'являються для нас тільки тоді, коли ми беремо якийсь мотив у рамку заданого формату (Полтавець-Гуйда, 2011, с. 135).

Головною характеристикою будь-якого твору мистецтва, в тому числі і станкової картини, є поняття цілісності. Вона являє собою нерозривну єдність, синтез матеріальної форми та абстрактного змісту. Форма – це матеріальний прояв зображення, яке створює художник, а зміст – це те, заради чого створюється зображення, його абстрактна, ідеальна, емоційна, невидима складова. Зміст картини, його абстрактна ідеальна частина створюються за допомогою елементів зображення, характеру їх розміщення, пластичної трактовки, акцентування, кольорового рішення. Водночас все це є елементами композиційної побудови станкової картини.

Узагальнюючи, можна сказати, що основними компонентами композиції є предметне зображення, його трактовка, а також тема і сюжет.

Теорію і практику роботи над станковою композицією при створенні тематичної картини, історичні і культурні особливості її розвитку також досліджували: Кудрявцева К. П., Зайцева В. І., Плазовська Л. В., Половна-Васильєва О. А., Полтавець-Гуйда О. В., Урсу Н. О., І. А. Гуцул, та інші автори.

В роботі над композицією сучасної станкової картини важливу роль відіграє позиція автора, який не просто є механічним фіксатором зображення, а і активно ставить до нього, яке виражається в авторській трактовці або стилізації. Індивідуальність художника проявляється в тому числі і в особливостях стилізації, авторського індивідуального підходу, в ставленні до вирішення теми, ідеї, задуму.

В. І. Зайцева зазначає, що зображення і стилізація образу вимагає від митця активної

думки і почуттів, а також володіння засобами художнього узагальнення форми (Зайцева, 2021, с. 167).

Складові композиції

Одним із головних компонентів композиції є **форма** твору, під якою мається на увазі стильова особливість організації художнього твору. Форма може бути реалістичною, модерністською, авангардною і т.п.

З іншого боку форма твору може трактуватися як параметри, розмір живописного полотна.

Формат художнього твору дозволяє автору максимально виразно доносити творчий задум до глядача. В класичному мистецтві існують традиційні розміри полотна. Як правило, вони орієнтуються в співвідношеннях золотого перетину (1х1,6). Але художники, особливо сучасні автори, для втілення творчих задумів вибирають будь-які довільні розміри картини – головне, це досягти найбільш виразного розкриття ідеї композиції. Критерієм вдалого формату картини є такий, коли зображення гармонійно знаходиться в площині композиції, коли його не потрібно ні зменшувати, ні збільшувати.

Одним із ключових елементів живописного полотна являє собою **колорит**. **Колорит** – це поєднання кольорів в картині, які створюють єдність. Колорит є відображенням кольорового багатства оточуючого середовища навколишнього світу. Колорит максимально активно впливає на емоційну складову сприйняття художнього твору, його емоційної виразності. Колір як засіб виразності проявлявся в шедеврах багатьох художників від Д. Веласкеса до П. Сезана і А. Матиса.

На полотні кольори знаходяться в єдності, разом з тим в підпорядкованості головних і другорядних. Головні кольори визначають загальний настрій композиції, другорядні пов'язують головні між собою, збагачують, доповнюють загальне кольорове рішення картини. Колористичне рішення композиції впливає із загального задуму змісту і стилю.

Ще одним елементом композиції є **світлотінь**, вона допомагає виявити головне і приховати другорядне. Світлотонові відношення пов'язані з кольором, його насиченістю (інтенсивністю).

Існує навіть художній прийом, заснований на різкому контрасті світла та тіні, так зване «кьяроскуро» (від талійської світло-тінь), який

використовується для надання об'ємності елементам і посиленого драматичного ефекту, вона особливо відома по творах Караваджо і Рембрандта.

Передача форми предмету, його об'ємності, глибини простору визначається саме освітленістю засобами світлотіні.

Людина розрізняє широкий діапазон тонів. Чим менша різниця між світлом і тінню, тим більш контрастним сприймається об'єкт.

Засоби композиції

Статика й динаміка. Статика вирішує відчуття рівноваги, стабільності. Це досягається, як правило, використанням вертикальних і горизонтальних ліній, стриманих кольорів, неактивну, неконтрастну світлотінь.

Колір у використанні статичних елементів будується на ньюансних, неактивних відносінах.

Динаміка в композиції виражає активність, рух. При зображенні динамічних подій або фрагментів, як правило використовуються діагональні напрямки зображення. Художник використовує динаміку в картині для виявлення яскравих емоцій: радість або сум, трагедію або захват. Колорит динамічних композицій, як правило яскравий, активний. При зображенні динаміки здебільшого використовується асиметричні рішення на протизагуг симетричній статисти.

Симетрія й асиметрія – це елементи побудови композиції, які організують простір композиції. Якщо між елементами можна провести умовну вісь, ніби в дзеркальному або перевернутому зображенні, то – це симетрія, коли елементи з одного боку вісі повторюють елементи з іншого боку.

Асиметрія – елемент побудови композиції протилежна симетрії, де елементи не співпадають з одного і іншого боку. Асиметрія, як правило притаманна динамічним, рухливим композиціям.

Ритм активно використовується в організації простору композиції в картині. Він організовує зображення елементів в логічній послідовності: елементи і простір між ними закономірно зменшуються або збільшуються. Коли послідовність елементів і простір між ними однаковий, така побудова називається метричною. Використання ритму надає композиції динаміки.

Контраст-ньюанс. Протиставлення неорідних елементів: великого – малому,

гладкого – фактурному, динамічному – спокійному виражає собою контраст. Зближені пари елементів, рухів, поверхонь, кольорів виражають собою ньюанс.

Композиції, побудовані на контрасті, на протистоянні великого – малому, рухливого – спокійному, яскравого – приглушеному, як правило динамічні, емоційні.

Організація і підпорядкування елементів зображення композиції ідейному задуму автора

Це вимагає від автора такої організації композиції картини, коли всі деталі, засоби підпорядковуються основній ідеї автора, демонструючи його ставлення до задуму. Використовуючи зображення різноманітних елементів, об'ємів, пауз, кольору художник повинен створювати враження цілісності, гармонійності, відповідності задуму.

Композиційний центр живописного полотна

В будь-якій композиції при грамотній організації простору картини обов'язково присутній композиційний центр. Він організовує навколо себе всі складові елементи картини, виділяє ідею твору, фокусує увагу глядача. Організація композиційного центру досягається акцентуванням кольору, світлотіні, спрямованості ритму.

В картині сюжетно-композиційному центру, головному підпорядковуються всі інші елементи твору. В цілісній композиції живописної картини не повинно бути декількох композиційних центрів, які би порушували, відволікали, розпорошували увагу від головного. Людське око, виділяючи головне, на що ми звертаємо увагу, в центрі поля зору, не може одночасно сприймати декілька центрів. Перебуваючи в центрі поля зору, зображення сприймається найбільш чітко, детально.

Все, що не перебуває в зоровому центрі, як правило оком сприймається без деталей і більш узагальнено, менш чітко. Другорядні елементи кольором, тоном, стилізацією повинні допомагати розкривати загальний задум композиції і працювати на сюжетний центр.

Цілісність композиції

Закон цілісності композиції полягає в тому, щоби вся композиція сприймалася унікальним і невідимим художнім твором. Всі елементи композиції працюють на виявлення змісту художнього твору і по-своєму доповнюють загальний задум автора.

Цілісна композиція не може розпадатися на фрагменти, відволікати увагу не підпорядкованими центру елементами, а працювати на виявлення головної ідеї художнього твору, об'єднувати всі елементи форми (колір, контраст, стилізацію і т.п.) в єдине ціле.

Висновки. Головною характеристикою композиції живописного художнього твору є його цілісність – це коли зміст і форма пов'язані між собою, коли всі елементи композиції організовані так, що присутній центр композиції і підпорядковані, другорядні елементи зображення. Головна мета всіх елементів форми, центру і другорядних елементів працювати на розкриття змісту художнього твору, його ідейного посилю.

Засоби, складові і методи композиції, обрані автором, повинні створювати гармонійну

єдність. Ця єдність є запорукою повноцінного художнього твору. Отже, тема, сюжет, колір, стилізація – це складові живописного полотна, які працюють на виявлення задуму художника.

Об'єктивні закони композиції, її правила, прийоми і засоби, майже завжди наявні в творах художників незалежно від стилю і часу створення їх робіт. Теорія і практика образотворчого мистецтва свідчать, що закони композиції, їх використання є основою для створення повноцінного художнього твору.

Наявність законів композиції, правил, методів і засобів об'єктивно детермінована закономірностями природи і специфікою зорового сприйняття людини. Вони шліфуються і вдосконалюються багатьма поколіннями митців, в т.ч. які представляють різні культури і школи мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зайцева В. І. Художня стилізація як основний виразальний засіб у різних жанрах образотворчого мистецтва. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2021. № 2. С. 165–169. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2021.240002>.
2. Кудрявцева К. П. Форми предметів і простору як чинники композиційної цілісності станкової картини. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2015. № 9–10. С. 27–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/had_2015_9-10_6.
3. Полтавець-Гуйда О. В. Формальне композиційне рішення як основа твору образотворчого мистецтва. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2011. № 3. С. 134–138.
4. Кудрявцева К. П. До питань теорії композиції: проблема визначення поняття композиції у станковому живопису. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2012. № 9. С. 97–99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/had_2012_9_18.
5. Плазовська Л. В. Теорія і практика композиції площинного характеру в коментарях художників-педагогів. *Мистецтво та освіта*. 2013. № 4(70). С. 20–27.
6. Половна-Васильєва О. А. Основи формальної композиції. *Образотворче мистецтво / укладач О. А. Половна-Васильєва*. Дніпропетровськ : Роял-Принт, 2015. 34 с.
7. Тютюнник І. С. Композиційна фрагментарність сучасного твору візуального мистецтва. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 33. Том 2. С. 69–75. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/32.214662>.
8. Титенко О. Композиція як провідна дисципліна в процесі навчання художників-живописців у закладах вищої професійно-художньої освіти. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*. Бердянськ : БДПУ, 2021. Вип. 3. С. 206–212. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpu_2021_3_26.
9. Урсу Н. О., Гуцул І. А. Теоретичні основи композиції : Навчально-методичний посібник для студентів ЗВО художніх та художньо-педагогічних спеціальностей. / Н. О. Урсу, І. А. Гуцул. Вид. 2. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2018. 166 с.

REFERENCES:

1. Zaitseva, V. I. (2021). Khudozhnia stylizatsiia yak osnovnyi vyrazhalnyi zasib u riznykh zhanrakh obrazotvorchoho mystetstva [Artistic stylization as the main means of expression in different genres of fine arts]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv* – Bulletin of the National Academy of Management Personnel of Culture and Arts, 2, 165–169. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2021.240002> [in Ukrainian].
2. Kudriavtseva, K. P. (2015). Formy predmetiv i prostoru yak chynnyky kompozytsiinoi tsilisnosti stankovoi kartyny [Forms of Objects and Space as Factors of Composition Integrity in Easel Painting]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi*

akademii dyzainu i mystetstv – Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts, 9–10, 27–36. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/had_2015_9-10_6 [in Ukrainian].

3. Poltavets-Huida, O. V. (2011). Formalne kompozytsiine rishennia yak osnova tvor obrazotvorchoho mystetstva [Formal compositional solution as the basis of a work of fine art]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv* – Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts, 3, 134–138. [in Ukrainian].

4. Kudriavtseva, K. P. (2012). Do pytan teorii kompozytsii: problema vyznachennia poniattia kompozytsii u stankovomu zhyvopysu [On the issues of composition theory: the problem of defining the concept of composition in easel painting]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv* – Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts, 9, 97–99. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/had_2012_9_18 [in Ukrainian].

5. Plazovska, L. (2013). Teoriia i praktyka kompozytsii ploshchynnoho kharakteru v komentariakh khudozhnykiv-pedahohiv [Theory and practice of the planar nature of the composition in the comments of artists and teachers]. *Mystetstvo ta osvita* – Art and Education, 4, 20–27 [in Ukrainian].

6. Polovna-Vasyliieva, O. A. (2015). Osnovy formalnoi kompozytsii. Obrazotvorche mystetstvo [Basics of formal composition. Fine arts]. Dnipropetrovsk: Roial-Prynt [in Ukrainian].

7. Tiutiunyk, I. S. (2020). Kompozytsiina frahmentarnist suchasnoho tvor vizualnoho mystetstva [Compositional Fragmentation of a Contemporary Work of Visual Art]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskiy zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka* – Topical issues of the humanities: inter-university collection of scientific works of young scientists of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University, 33(2), 69–75. Drohobych: Vydavnychiy dim «Helvetyka». DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/32.214662> [in Ukrainian].

8. Tytenko, O. (2021). Kompozytsiia yak providna dystsyplina v protsesi navchannia khudozhnykivzhyvopystsiv u zakladyakh vyshchoi profesiino-khudozhnoi osvity [Composition as a leading discipline in the process of training painters in institutions of higher professional and artistic education]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Pedahohichni nauky* – Scientific Notes of Berdiansk State Pedagogical University. Pedagogical sciences, 3, 206–212. Berdiansk: BSPU. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpu_2021_3_26 [in Ukrainian].

9. Ursu, N. O., Hutsul, I. A. *Fundamenta theoretica compositionis: Manuale paedagogicum et methodologicum discipulis institutionum superiorum artis et specialitatum artis-pedagogicarum* [Theoretical foundations of composition: Educational and methodological manual for students of higher educational institutions of art and art-pedagogical specialties]. / N. O. Ursu, I. A. Hutsul. – Ed. 2. – Kamianets-Podilskyi: Axioma, 2018. – 166 p. [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 26.11.2025

Дата публікації: 30.12.2025